

۲۲سالگی که از ما دریغ شد

زنان! پدر و مادرمان می‌توانستند ۲۲سال پیش دست ما را بگیرند، بالای ارگ

ببهرند و با معماری اصیل ایرانی آشنایمان کنند و بگویند گذشتگانمان در نبود فناوری چنین آثاری خلق کردند؛ پس ما امروز باید ابزار فناوری را به خدمت بگیریم و بهترین‌ها را بسازیم. ساخت مسکنی که با کوچک‌ترین تکان تخریب شود، به‌دور از اصالت ماست.

توسعه توس در فصل پنجم

۲۲سال بعد از دستور رهبر معظم انقلاب برای احیای توس، در کجا ایستاده ایم؟

شیمای سبیدی | دستور تاریخی احیای توس بیست‌و دو ساله شد. در تمام این سال‌ها موضوع احیای توس را چنان سستگ بزرگی کردند که نشانه نژد ن شدن. شورایی تشکیل دادند که اعضایش چهار وزیر بودند که سالی یکبار هم زیر یک سقف جمع نمی‌شدند. تصمیمی هم پیش نمی‌رفت. مگر اینکه این شورا نظر موافق دهد؛ بنابراین احیای توس همیشه در زنجیرهای ناتمام سرگردان بود. اما امسال گویا داستان قدری فرق کرده است. دولت بودجه‌ای ۱۶ میلیاردی تومانی برای احیای توس اختصاص داده است. شهرداری ی بودجه‌ای حدود پنج‌میلیاردی کنار گذاشته و می‌خواهد پیشخوان(محوطه جلو آرامگاه فردوسی) را به باغ مشاهیر ایرانی تبدیل کند. مصوبه‌های نیز برای تشکیل شرکتی با حضور سهام‌دارانی از میراث فرهنگی، مسکن و شهرسازی، شهرداری و… در شورای شهر تصویب شده و به‌زودی در مسیر اجرا قرار گرفت تا بر وکراسی‌های اداری را کوتاه کند. با تمام این‌ها آیا می‌توان به احیای توس در سال آینده امیدوار بود؟

- احیای توس چیست؟

وقتی صحبت از احیای توس می‌شود، فکرها به سمت بالا رفتن برج و بارو، مرمت ارگ، ساخت آرامگاه امام‌محمد غزالی و… می‌رود. البته که این‌ها برای تصویرسازی از توس قدیم و برقراری ارتباط نسل امروز با دیروز لازم است، اما بی‌شک کافی نیست. برای احیای توس بیش از آنکه بالا رفتن خشت و خاک اهمیت داشته باشد، احیای فرهنگ توسی مهم است؛ فرهنگی که به ما بگوید گذشتگانمان که بودند و چه کردند. هر چه بیشتر آن‌ها را بشناسیم خودمان را شناخته‌ایم. به‌جز این، هر چه خرج کنیم باز هم به قول حکیم فردوسی «بناهای آباد گردد خراب/ز باران و از تابش آفتاب» اما چیزی که هیچ باد و باران و توفانی نمی‌تواند خرابیش کند، فرهنگ است.

- ارزش توس به نام‌آوران آن است نه خاکش!

مهدی سبیدی، پژوهشگر تاریخ و مشهدشناس، ارزش توس را به شخصیت‌های جهانی بر خاسته از این خاک می‌داند و می‌گوید: توس یک ولایت است؛ شهر نیست. تصور اینکه اینجا را جمشید یا توس بن‌نوذر ساخته اشتباه است. اگر تباران مثل شوش باشد، خاک آن مهم است و حرف میراث فرهنگی درست و نباید اصلا به آن دست زد. اما این شهر اسلامی است. متعلق به چهار هزار سال پیش نیست، متعلق به توس بن‌نوذر و جمشید نیست. هیچ چیزی قبل از اسلام در اینجا پیدا نشده است. ۱۸شخصیت جهانی از توس برخاسته‌اند. در رأس همه، فردوسی بعد از آن، غزالی توسی، خواجه نصیرالدین توسی، نظام‌الملک توسی و… این‌ها همه شخصیت‌های جهانی هستند، که به مراتب مهم‌تر از کالبد شهرند.

- مردم توس را بیشتر دریابیم

اگر چند لحظه‌ای با مردم توس صحبت کنید و از آن‌ها درباره فردوسی بپرسید، با آنکه قلبشان را او دوست

می‌توانستند به(دوار) توس اشاره کنند و بگویند توس با تمام حصار و بارویش توانست از هجوم مهاجمان در امان بماند، پس بهترین حصاری که ما را از خطر حفظ می‌کند فرهنگ ماست، ما را بر مزار امام‌محمد غزالی ببرند و بگویند شخص مدفون در این خاک، همانی است که سال‌ها در گرگان درس آموخت، اما بزرگ‌ترین درسش را از راهزنانی گرفت که نوشته‌هایش را دزدیدند. بعد از آن فهمید ذهن آدم،

بزرگ‌ترین سرمایه‌ش است. بی‌شک اگر این‌ها را می‌آموختیم، امروز می‌دانستیم ارزش ما به چیزهای دیگری به‌جز سکه و دلار است. اگر همان ۲۲ سال پیش که رهبر معظم انقلاب از توس بازدید کردند و خطاب به مسئولان نوشتند:«اکنون احساس من آن است که دولت وظیفه دارد با همت، به کار در این بخش بپردازد و آنچه تاکنون شده، بسی کمتر از اندازهٔ بایسته است. به امید دنبال‌گیری و با سیاست از

مسئولان و پژوهشگران «فکری می‌شد امروز اوضاع طور دیگری بود.

اما با تعلق، ۲۲سال عمری که می‌توانست نسل‌های امروز را با فرهنگی غنی آشنا کند، از دست رفت و حالا ما، کودکان دیروز،بندشیم مسئولان نوشتند:«اکنون احساس من امروز توس در دستان ماست، باید دید آیا ما، پدر و مادران امروز، می‌توانیم توس را برای استفاده فرزندانمان آماده کنیم؟»

شهریار

روزنامه شهروامید وزنگی

۴شنبه
۲۰ شهریور ۱۳۹۷
شماره: ۲۵۱

SHARAPOLINER

۱۱

شهریار

دارند و به او احترام می‌گذارند، در کلام همه چیز را انکار می‌کنند، گارد می‌گیرند و می‌گویند: «دست ما باشد فردوسی را به آتش می‌کشیم.» این را می‌گویند چون تاکنون به‌جز حقارت و حس سرباری، چیزی از این همسایگی نصیبشان نشده است. مدت‌هاست موضوع جابه‌جایی مردم توس مطرح است؛ می‌گویند مردم باید بروند. به همین دلیل است که آن‌ان نیز عرقی به جایی که در آن زندگی می‌کنند، ندارند؛ درحالی‌که اگر حس فردوسی‌دوستی آنان تقویت شود، با هر اقدامی همراه خواهند بود. پیش‌تر قرار بود فرهنگ‌سراسری در محدوده توس ایجاد شود؛ بی‌شک اگر باتوقی باشد تا مادران با شاهنامه آشنا شوند، حتی با تکیه بر آن هنر آفرینی کنند و نان‌ش را بخورند، کودکان شاهنامه‌خوانی کنند و حس پهلوانی در خونشان رود و… دیگر شاهد اتفاقی چون پرتاب نارنجک دستی به نماد آرامگاه شاعران خراسانی در چهارشنبه آخر سال نخواهیم بود.

در همین راستا امسال ۱۲۵دبهبشت، گروهی هنرمند به دبستان‌های آن طبق مصوبهٔ هیئت وزیران، در ابتدا قرار شد توس تبدیل به شهری جدید تا در قالب ساختار مدیریتی شهری عسبر و منظر آن را گسترده‌کار کرد. ساماندهی ۲۰سال از این مصوبه و بلا تکلیفی نحوه مدیریت این محدوده و ازسویی تحکات تغییر کاربری اراضی کشاورزی و رشد ساخت‌وسازهای غیرمجاز به درخواست فرمانداری و تأکید استانداری و مصوبه شورای عالی شهرسازی ایران، ۲۹ فروردین ۹۲این محدوده به عنوان محدودهٔ منقل توس و ناحیهٔ ۳شهرداری منطقهٔ ۱۲ به شهر مشهد الحاق شد.

کشاورزی و رشد ساخت‌وسازهای غیرمجاز به درخواست فرمانداری و تأکید استانداری و مصوبه شورای عالی شهرسازی ایران، ۲۹ فروردین ۹۲این محدوده به عنوان محدودهٔ منقل توس و ناحیهٔ ۳شهرداری منطقهٔ ۱۲ به شهر مشهد الحاق شد.

● دورهٔ اتحاد و هم‌افزایی
با تشکیل کمیسیونی ویژه توسعه و عمران توس در شورای پنجم، میراث فرهنگی، شهرداری سازمان مسکن و شهرسازی با شهرداری همراه شدند. امید می‌رود این بساز با همراهی همه ارگان‌ها توس سرانجام روزگار خوشی را تجربه کند.

تاریخ نگاری ۲۲ساله در مسیر احیای توس

۱۳۷۵ <p>←</p>	۱۳۷۸ <p>←</p>	۹ شهریور	۱۳۸۶ <p>←</p>	۱۳۸۷ <p>↓</p>	۱۳۹۲ <p>←</p>	۲۹ فروردین
از زمان پایان بازسازی آرامگاه فردوسی در سال ۱۳۴۷ تا زمان بازدید رهبر انقلاب در سال ۱۳۷۵ اقدام درخور توجهی در توس رخ نداده است. ایشان پس از بازدید در این سال دست‌نوشته‌ای مبنی بر لزوم توجه به توس را خطاب به مسئولان دولتی مرقوم فرمودند.	ثبت عرصه فرهنگی تاریخی توس، شامل: آرامگاه فردوسی، شهرتاریخی سلجوقی با دیوارها، دروازه‌ها و کهنذژ در فهرست آثار ملی	تصویب آیین‌نامه «شورای احیای مجموعهٔ فرهنگی تاریخی توس» به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی ایران. در ابتدا وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی رئیس این شورا و در سال‌های بعد رئیس سازمان میراث فرهنگی رئیس شورای احیای توس شد.	تصویب طرح ویژه آمایش منطقهٔ تاریخی فرهنگی توس در سازمان میراث فرهنگی کل کشور. توسعه شبکه راه‌های گردشگری و حمل‌ونقل عمومی، احیای رودخانه کشف رود در محدودهٔ تابران، ایجاد باغ شاهنامه، باغ مشاهیر و آرامگاه امام محمد غزالی از جمله پیشنهادات این طرح است.	مصوبه هیئت وزیران در اعلام منطقهٔ توس به عنوان تنها منطقهٔ نمونهٔ گردشگری بین‌المللی.	توس با ۱۶ هسته جمعیتی و مساحت ۳ هزار و ۴۰۰ هکتار به شهر مشهد	الحاق محدودهٔ منقل توس با ۱۶ هسته جمعیتی و مساحت ۳ هزار و ۴۰۰ هکتار به شهر مشهد
۱۳۹۱ <p>←</p>	۱۳۹۵ <p>→</p>	۱۰ شهریور	۱۳۹۶ <p>→</p>	۱۸ اسفند	۱۳۹۵ <p>→</p>	راه‌اندازی مجدد شورای احیای مجموعهٔ فرهنگی تاریخی توس پس از ۱۵ سال. البته این شورا نیز تنها به برگزاری دو جلسه در همان سال محدود شد.
۱۳۹۳ <p>→</p>	۴ تیر	۱۰ شهریور	۱۳۹۶ <p>→</p>	۱۸ اسفند	۱۳۹۵ <p>→</p>	تشکیل کمیتهٔ نجات توس با محوریت شهرداری مشهد و ضویت استانداری، فرمانداری، میراث فرهنگی، اداره راه و شهرسازی، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن و حفاظت محیط زیست
۱۳۹۷ <p>←</p>	۲۶ آذر	۲۵ اردیبهشت	۲۶ آذر	۱۳۹۷ <p>←</p>	۱۱ تیر	شورای پنجم در بیست و هفتمین جلسه علنی خود لایحهٔ تشکیل شرکتی با حضور میراث فرهنگی، اداره کل مسکن و شهرسازی و شهرداری را تصویب کرد تا بر وکراسی‌های اداری برای احیای توس کوتاه شود.
۱۳۹۷ <p>←</p>	۸ آبان	۲۵ اردیبهشت	۲۶ آذر	۱۳۹۷ <p>←</p>	۱۱ تیر	میراث فرهنگی و شهرداری برای ساماندهی ورودی آرامگاه فردوسی توافق کردند. بر اساس تفاهنامه‌ای که میان این دو ارگان به امضا رسید شهرداری رسماً مجوز ورود به محوطه پیشخوان آرامگاه فردوسی را دریافت کرد.
۱۳۹۷ <p>←</p>	۸ آبان	۲۵ اردیبهشت	۲۶ آذر	۱۳۹۷ <p>←</p>	۱۱ تیر	سند باززنده‌سازی توس در شورای شهر تصویب شد. این سند برای قرار گرفتن روی ریزل اجرا در انتظار تصویب کارگروه گردشگری است.
۱۳۹۷ <p>←</p>	۸ آبان	۲۵ اردیبهشت	۲۶ آذر	۱۳۹۷ <p>←</p>	۱۱ تیر	برای اولین بار در شورای شهر کمیسیونی ویژه عمران و توسعه توس تشکیل شد تا بزرگان شهر به صورت ویژه پای کار احیای توس بیایند. هم‌زمان با ورود شورای جدید، در اقدامی غیرمنتظره، بعد از سه سال سرانجام مشاور طرح و تفصیلی توس تعیین شد.

هنر و افسانه زیر یک سقف

گشتی در مسجد گوهرشاد به‌بانه سال‌وز حادثه ۲۱ تیر

سوکل موسوی | مسجد گوهرشاد در طول ۶۰۰سالگی که از عمرش می‌گذرد شاهد حوادث متعددی بوده؛ بمباران روس‌ها و واقعه تلخ کشتار رضاخانی در ۲۱تیر سال ۱۳۱۴ آخرین این حوادث بوده است.

باین حال، مسجد گوهرشاد گماکان استوار مانده است. ۲۱تیر، بهانه‌ای شد تا نگاهی بیندازیم به افسانه‌ها و واقعیاتی که درباره این بنای اصیل وجود دارد.

- بنا و بنّا

بانو گوهرشاد، از بانوان نامدار عصر تیموری است که نیازی نیست او را دختر غیاث‌الدین ترخان یا همسر شاهرخ معرفی کنیم. این بانوی خیراندیش در سال ۷۹۴هجری شمسی در حین زیارت حرم رضوی تصمیم به ساخت مسجدی در ضلع جنوبی حرم گرفت و سه سال بعد، ساخت بنا به پایان رسید. بانو گوهرشاد، قوانینی برای ساخت این مسجد وضع کرده است که در زمان خود بی‌نظیر است. از جمله اینکه هیچ کارگری بدون وضو نباید دست به کار ببرد، با کارگران با خوش رفتاری برخورد شود، بر حیواناتی که مصالح را می‌آورند بار سنگین گذاشته نشود و بین راه، اجازه استراحت و خوردن آب و علف به حیوان داده شود، در مقابل دستمزد دوبرابر به عوامل ساخت داده شده است. ساخت بنای مسجد جامع گوهرشاد توسط معمار معروف عصر تیموریان، قوام‌الدین بن‌زین‌الدین شیرازی و با استفاده از آجر و گچ و به شیوه معماری اسلامی در شرق صورت گرفت.

- مهم‌ترین اثر تیموری مشهد

مسجد گوهرشاد، به دلیل قدمت تاریخی، سبک معماری و زیبایی‌های هنری، از مهم‌ترین آثار باستانی مشهد و صنعت معماری ایران اسلامی است. این مسجد، بزرگ‌ترین مسجد از نظر وسعت در مجموعه بناهای آستان قدس رضوی است؛ همچنین از نظر قدمت، کهن‌ترین صحن است.

- مرمت‌ها

این مسجد بارها در طول تاریخ، مرمت شده است. در عصر صفویه، پس از حمله ازبکان، شاه‌عباس آن را مرمت کرد. برائزر زلزله خراسان در سال ۱۰۸۳ق هم بخش‌هایی از بنای مسجد تخریب و سپس مرمت شد. خرابی‌های ناشی از تهاجم افغان‌ها و شورش ملوک‌محمود سیستانی نیز در عهد افشاریه و قاجاریه برطرف شد. گنبد ایوان مقصوره در سال ۱۳۴۹به منظور مرمت اساسی تخریب شد، اما بار عایت همان ویژگی‌ها بازسازی نشد. پس از پیروزی انقلاب، مجموعه‌ای از آب‌نما و آب‌خوری در وسط صحن زینت یافت که بر زیبایی و شکوه مسجد بیش از پیش افزود.

- شاخص ظهر

در گوشه شمال شرقی حوض، نزدیک به حوض سابق و محلی که در گذشته به مسجد پیرزن معروف بوده است، ستونی سنگی به ارتفاع بیش از ۲متر قرار دارد که مثلث شاخص نصف‌النهار و ظهر و شب بر آن نصب شده و یکی از مکان‌های مورد توجه زائران است.

- شیستان‌ها

شیستان‌های قرینه مسجد، پایه‌های قطور و سقف ضربی دارند. آن‌ها با اینکه بارها مرمت شده‌اند، هنوز هم زیبایی سنتی معماری ایران را نشان می‌دهند. این شیستان‌ها در دوره‌های مختلف، نام‌های گوناگونی از جمله شیستان سبزواری، تبری‌زی، نهاوندی، نجف آبادی و… به خود گرفته‌اند. به‌جز شیستان گرم که محل عبادت آقایان است، در بقیه شیستان‌ها جلسات قرآن، آموزش و سخنرانی و وعظ و تدریس علوم قرآنی و… برگزار می‌شود.

- منبر صاحب‌الزمان(عج)

در ایوان مقصوره، سمت راست محراب، منبر صاحب‌الزمان(عج) که به «صاحب‌شاه» نیز شناخته می‌شود، قرار دارد. منبری مرتفع و قدیمی که در سال ۱۴۲۳ق در عصر فتحعلی‌شاه قاجار توسط استاد محمد خراسانی و به شیوه منبت‌کاری از چوب گلابی و گردو و بدون میخ فلزی ساخته شد و در سال ۱۳۲۰ش مرمت شده است. ارتفاع منبر از سطح زمین ۷لنیم متر و دارای ۱۴پله است.منبر اکنون در حفاظتی با میله‌های آهنی که قسمت‌های پایین آن با شیشه‌های قطور مرین شده است، نگهداری می‌شود.

شورای پنجم در بیست و هفتمین جلسه علنی خود لایحهٔ تشکیل شرکتی با حضور میراث فرهنگی، اداره کل مسکن و شهرسازی و شهرداری را تصویب کرد تا بر وکراسی‌های اداری برای احیای توس کوتاه شود.

- موقوفات

این مسجد موقوفات زیادی در مشهد و نیز در شهرهای مختلف خراسان دارد که برخی به‌وسیله گوهرشادآغا و در زمان ساخت مسجد وقف شده‌اند و برخی دیگر در دوره‌های بعدی از طریق نیکوکاران در زمره اوقاف قرار گرفته‌اند. همچنین دارای درآمد است که صرف تعمیرات و هزینه‌های جاری مسجد می‌شود.

- واقعه مسجد گوهرشاد

۲۱تیر سال ۱۳۱۴ واقعه‌ای خونین در مسجد گوهرشاد رخ داد. با خبر دستگیری آبتا… قمی که برای مذاکره با پهلوی به تهران رفته بود، اجتماع عظیمی از مردم در مسجد گوهرشاد شکل گرفت و در آنجا خطبا و از جمله شیخ محمدتقی بهلول به منبر رفتند و مردم را به مقاومت دعوت کردند. پس از چند روز، سرانجام صبح جمعه ۲۰تیر ۱۳۱۴تیروهای نظامی، اطراف مسجد را محاصره کردند و در روز ۲۱تیر، مردم را در مسجد گوهرشاد به خاک و خون کشیدند.

- حوض دردرسراز

روایت‌ها و افسانه‌های بسیاری درباره مسجد گوهرشاد مطرح است که البته سندی تاریخی درباره آن وجود ندارد و تنها بین مردم نقل می‌شود. در میانه صحن گوهرشاد، محوطه مربع‌مستطیلی از سنگ و با نرده‌های سنگی قرار داشت، که تیرک‌ها و ستون‌هایش از هم فاصله زیادی داشت. این قسمت به «مسجد پیرزن» معروف بود. مسجد پیرزن، افسانه‌ای دارد شبیه «حجره تنگ پیرزن» در ایوان کاخ مداین. می‌گویند اینجا خانه پیرزن یا بیوه‌زنی بوده که حاضر نبوده خانه‌اش را به گوهرشاد بفرشد و گوهرشاد نیز او را مجبور به این کار نکرده است؛ به همین دلیل بنای فانس وسط مسجد گوهرشاد بدنمایی می‌کند. بعداز اتمام ساخت مسجد گوهرشاد، پیرزن نزد این بانو رفت و خانه‌اش را وقف کرد تا مسجدی از خود به یادگار بگذارد. در سال‌های اخیر، این مسجد جمع و تبدیل به حوض آب شده است. محققان تاریخ اما این افسانه را رد می‌کنند و محل قناس را ابریزی معرفی می‌کنند که در گذشته محل ورود آب بوده است؛ به همین دلیل دور تادور آن نرده گذاشته بودند.

- عشق واقعی

یکی دیگر از داستان‌هایی که درباره مسجد گوهرشاد وجود دارد، درباره عشق جوان کارگری به بانو گوهرشاد است؛ چنان‌که او از این عشق بیمار می‌شود. هنگامی که گوهرشاد از این موضوع آگاهی پیدا می‌کند، برای او شرط می‌گذارد که چهل‌روز معتکف شود و عبادت کند. بعداز چهل روز دوباره گوهرشاد به دنبال او می‌فرستد، اما جوان که عشق حقیقی را پیدا کرده است، از گوهرشاد به‌خاطر راهی که به او نشان داده تشکر می‌کند. براساس همین افسانه، آن جوان، اولین پیش‌نماز مسجد گوهرشاد می‌شود. همچنین می‌گویند او بعدا تحصیل را ادامه می‌دهد و فقهیی بی‌مانند می‌شود. البته این افسانه نیز سند تاریخی ندارد و محققان معتقدند از آنجا که گوهرشاد، فقط دو بار در طول ساخت مسجد به مشهد آمده، امکان وقوع چنین عشقی بسیار کم است.

- زیبایی‌های معماری مسجد گوهرشاد

این بنا به سبک کلاسیک و چهار ایوانی ساخته شده است. چهار ایوان آن در صحن مربعی مسجد قرار گرفته‌اند و در فواصل میانی ایوان‌ها شیستان‌های وسیعی قرار دارد. مسجد دارای دو در ورودی و خروجی است. ایوان‌هایی که در اضلاع متفاوت مسجد قرار دارند، به‌طور قرینه ساخته شده‌اند. طاق‌های گنبدی و مناره‌هایی با سبک ایرانی و همچنین وجود خطوطی بر زمینه سقف، زیبایی آن را دوچندان کرده است.

مناره‌های مسجد به سبک مقرنس بنا شده‌اند و معرق‌کاری عصر تیمسوری را نیز می‌توان بر آن مشاهده کرد. از دیگر تزئینات هنری که در این مسجد وجود دارد، می‌توان به اسلوب و خط و کاشی‌کاری‌های معرق و غیرمعرق، مقرنس و گچ‌کاری اشاره کرد. در دیوارهای مسجد اسنماها… آیات قرآن، احادیث متفاوت، شعر، مدح انمه اطهار(ع) را می‌توان با خط ثلث، نستعلیق، کوفی و بنایی خطاطان بزرگ مثل بایستقر و امامی اصفهانی مشاهده کرد. ●